

INFORME SOBRE LA NORMATIVA INTERNACIONAL EN MATÈRIA DE PATRIMONI CULTURAL DES DE L'ANY 1993

La Llei vigent 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, va suposar un avenç significatiu en relació a la Llei 16/1985, de 25 de juny, d'àmbit estatal i també vigent, i que està en procés de revisió i ampliació.

Actualment, després de 30 anys d'aplicació de la Llei conflueixen, d'una banda, aspectes d'ordre legislatiu i de posicionament d'organismes internacionals amb expertesa en patrimoni cultural, que han aprovat directives, reglaments i comunicats. A Catalunya, la legislació en alguns àmbits específics del patrimoni també ha estat objecte de desplegament parcial. De l'altra, hi ha hagut una ampliació quantitativa i qualitativa del patrimoni notables, tant del nombre de béns declarats com de la concepció del patrimoni cultural en els països europeus, d'acord amb el posicionament dels organismes suara esmentats, que han comportat una transformació important del rol que el patrimoni cultural pot tenir en la societat contemporània. Finalment, a Catalunya hi ha hagut canvis demogràfics i socials prou rellevants, des de 1993, que han incidit en el lleure, en la mobilitat, en les formes de comunicació i també en l'ús del patrimoni. Aquests factors es desenvolupen seguidament amb més detall.

En conjunt, el desfasament entre els posicionaments internacionals en matèria de patrimoni i la llei de Catalunya, el fet de no recollir l'acreciment en la concepció del patrimoni cultural i les transformacions dels seus usos socials i la no adequació de la llei als canvis de pautes i percepcions del patrimoni derivats dels canvis demogràfics i socials, i del seu ús i accés, han convertit la Llei 9/1993 en insuficient per a la Catalunya actual i futura. La situació legislativa actual no aporta una visió integral del conjunt del patrimoni i de la seva salvaguarda, i podria dificultar el fer front a les amenaces que el poden afectar a mig termini, alhora que impossibilita d'aprofitar totes les oportunitats que el patrimoni cultural pot obrar en la nostra societat. Una llei que respon limitadament i parcialment a una regulació holística del conjunt del patrimoni podria condicionar, en el futur, el desplegament normatiu dels diferents sectors que integren el patrimoni cultural –que s'ha enriquit i potenciat, en aquests 30 anys a Catalunya– per absència d'una base sòlida que fonamenti i constitueixi el marc normatiu que aporta una visió de conjunt. És una situació que podria relegar el rol que, històricament, ha tingut el patrimoni cultural en la construcció de la identitat, diversa i plural, de Catalunya

Pel que fa a la normativa internacional, amb posterioritat a la Llei 9/1993 i fent una selecció de tractats i manifestos en ordre cronològic, la Carta internacional de Cracòvia, publicada l'any 2000, estableix els principis per a la conservació i restauració del patrimoni construït. Entre aquests principis, palesa la importància del paisatge i allò que envolta els béns immobles, en la conservació del patrimoni, així com la necessitat d'incloure el manteniment i la reparació com a funcions claus en la seva salvaguarda. Així mateix, també precisa que el projecte de restauració ha d'incloure l'estratègia per a la conservació del bé cultural a llarg termini i que han de participar totes les disciplines pertinents. En els edificis històrics i monuments, la intenció de la conservació ha de ser mantenir

l'autenticitat i integritat, incloent els espais interns, mobiliari i decoració, que també requereixen un projecte de restauració específic que defineixi mètodes i objectius. Es considera la decoració arquitectònica, les escultures i elements artístics com a part integrant del patrimoni construït que han de ser preservats mitjançant un projecte específic vinculat al projecte general. A Catalunya, els criteris d'aquesta carta internacional han estat incorporats parcialment en els protocols d'intervenció de la unitat responsable en matèria de patrimoni cultural, però és absent de la Llei, el que en condiciona la capacitat d'aplicació.

El Consell d'Europa, també a l'any 2000, feia un pas decisiu amb l'aprovació del Conveni Europeu del Paisatge. A més d'establir una definició i la protecció del paisatge com a component fonamental del patrimoni natural i cultural europeu, explicitava el paper actiu que la societat ha de tenir en la presa de decisions sobre el paisatge, un concepte que és d'aplicació tant en contextos urbans, rurals com periurbans. Amb la Resolució 364/VI, el Parlament de Catalunya es va adherir a aquest conveni el mateix any 2000.

L'any 2001, la UNESCO va publicar la Convenció per a la Protecció del Patrimoni Cultural Subaquàtic, una fita definitiva per la posada en valor i la preservació in situ d'aquest patrimoni, amb una regulació de les activitats subaquàtiques per a garantir-ne la seva integritat. Catalunya, que va ser pionera en la creació d'una unitat per a la recerca i gestió del patrimoni cultural subaquàtic i precursora en l'elaboració d'una carta arqueològica subaquàtica de Catalunya, necessita actualitzar la seva legislació d'acord amb aquest marc. La legislació d'àmbit estatal pot posar en risc la feina feta a Catalunya, una opció que es minimitzaria amb la translació i adaptació del contingut de la convenció a la llei de patrimoni cultural de Catalunya.

L'any 2003 la UNESCO va publicar la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial, que va ser adoptada per la Llei estatal 10/2015, de 26 de maig, per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial. A Catalunya, el patrimoni immaterial és el més proper i accessible a la societat, ja que es troba inserit en la vida quotidiana de la gent. L'elaboració d'una llei de patrimoni cultural immaterial català serà una oportunitat per desenvolupar un patrimoni que ha de ser més present en una llei de patrimoni cultural català.

És important destacar la Declaració de Yamato de 2004, de la mateixa Unesco, un any després de l'aprovació de la Convenció de 2003. Aquesta declaració porta per nom *Enfocaments Integrats per a la Salvaguarda del patrimoni Cultural Material i Immaterial*, i subratlla la necessitat d'adoptar un enfocament integrat i interdependent en relació a la salvaguarda i la gestió de les manifestacions materials i les immaterials del patrimoni cultural.

Els anys 2003 i 2005 va haver-hi més avenços en la regulació del patrimoni cultural, amb la publicació per part de l'ICOMOS, de la Carta de Nizhny Tagil i de la Declaració de Xi'an, respectivament. En la Carta es posava en valor el patrimoni industrial, amb la identificació de la seva naturalesa especial i en la necessitat de mantenir la seva integritat funcional, així com en l'elaboració de criteris d'intervenció. En la declaració, es plantejava una reflexió de com allò que envolta el patrimoni en condiciona la seva percepció, i en la necessitat de planificar i posar en valor aquest entorn com a part inseparable dels propis elements patrimonials. El paisatge i la singularitat del patrimoni industrial són

absents de la Llei 9/93, en un país en el que la industrialització ha estat un factor determinant de la història contemporània i que ha motivat desplaçaments de població massius. Encara a l'any 2005, la UNESCO aprovava la Convenció sobre la Protecció i Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals, amb l'objectiu de crear les condicions perquè les diferents expressions culturals puguin desenvolupar-se amb l'objectiu de crear les condicions per a que les expressions culturals diverses puguin desenvolupar-se en tota la seva plenitud i creativitat culturals, sempre en diàleg i respecte vers la resta de manifestacions culturals. S'introduïa el concepte d'accés equitatiu a les expressions culturals i es valorava la importància de la diversitat cultural en la sostenibilitat social. La Convenció constata el rol central que la cultura té en el desenvolupament de les societats.

Un altre pas important va ser l'aprovació, l'any 2008, de la Carta dels Itineraris Culturals. Fruit de l'evolució de les ciències de conservació del patrimoni, accentua la importància de l'escala territorial del patrimoni cultural. L'extensió del concepte de patrimoni requereix de noves aproximacions i, amb la noció d'itinerari cultural, es confereix al patrimoni un caràcter innovador, multidimensional, que reclama d'una nova metodologia d'investigació i d'intervenció. La Carta planteja els mecanismes per desenvolupar el coneixement, la valoració, la protecció, la conservació i la gestió dels itineraris culturals. En els edificis històrics i monuments i els provinents de l'arquitectura popular i tradicional, la intenció de la conservació i la seva salvaguarda ha de ser mantenir l'autenticitat i integritat, incloent els espais interns, mobiliari i decoració, que també requereixen un projecte de restauració específic que defineixi mètodes i objectius. Es considera la decoració arquitectònica, les escultures i elements artístics com a part integrant del patrimoni construït que han de ser preservats mitjançant un projecte específic vinculat al projecte general. Estableix principis per a la utilització correcta dels itineraris culturals com a recursos de participació social, cohesió territorial i desenvolupament sostenible.

L'any 2011 en la 36ª Sessió de la Conferència General de la UNESCO es va adoptar la Declaració Universal sobre els Arxius promoguda pel Consell Internacional d'Arxius. En aquesta declaració, entre d'altres aspectes, es posa de relleu el caràcter únic dels arxius com a fidels testimonis de les activitats administratives, culturals i intel·lectuals, i com a reflex de l'evolució de les societats i el caràcter essencial dels arxius per a garantir una gestió eficaç, responsable i transparent, per a protegir els drets de la ciutadania, assegurar la memòria individual i col·lectiva, comprendre el passat, documentar el present i preparar el futur. La Declaració fa una crida a que els arxius siguin accessibles a tothom, respectant les lleis pertinents i les relatives als drets de les persones, dels productors, dels propietaris i dels usuaris.

L'any 2014, el Consell de la Unió Europea adoptava unes conclusions sobre la governança participativa del patrimoni cultural i, aquell mateix any, la Comissió Europea difonia la comunicació *Cap a un enfocament integrat del patrimoni cultural europeu*, en les que definia el patrimoni cultural com a un recurs estratègic per a una Europa sostenible, a més de reconèixer la seva dimensió social i de subratllar la necessitat d'activar sinergies entre les diverses parts interessades, per a la conservació i valoració del patrimoni. El rol del patrimoni

cultural considerava que segueix estant infravalorat i instava a buscar noves vies de finançament per a la seva conservació. Així mateix, afirmava que calia donar suport a la recerca destinada a la conservació, desenvolupament i promoció del patrimoni cultural.

L'any 2015, els Ministres de Cultura del Consell d'Europa van fer pública la Declaració de Namur, que caracteritza el patrimoni com a factor de millora de la qualitat de vida; factor d'atractivitat del territori; factor per a la construcció d'una identitat europea i finalment, factor per a l'expressió de la diversitat social.

L'Agenda Europea per a la Cultura va ser aprovada per la Comissió Europea l'any 2007. La consecució dels objectius de l'Agenda es van integrar en plans de treball. El desembre de 2022 es va aprovar el Pla de Treball de la Unió Europea en matèria de Cultura per al període 2023-2026. El document reconeix el valor intrínsec del patrimoni cultural i la seva contribució per reforçar la identitat europea. Identifica que té un rol fonamental en les democràcies d'Europa i en la vida de les persones. Explicita que la participació en el patrimoni cultural té efectes positius en la vida de les persones i en la seva salut, i que contribueix tant al benestar general de les persones com de les comunitats. La participació cultural també facilita la cohesió social i territorial, així com el respecte de la diversitat cultural i lingüística. El Pla de Treball adverteix que el patrimoni cultural ha d'estar preparat per als desafiaments del canvi climàtic i és per a això que calen mesures de preparació per als riscos, i també per reforçar la resistència dels béns i poder fer front al canvi climàtic. Al mateix temps, el patrimoni pot servir per promoure modes de consum i models de producció sostenibles.

A partir de l'Any Europeu del Patrimoni Cultural que va tenir lloc l'any 2018, la Comissió Europea està portant a terme actuacions per promoure la inclusió, la diversitat i la igualtat en l'àmbit del patrimoni cultural. Proposa solucions que permetin l'accessibilitat del patrimoni cultural al conjunt de la societat, eliminant les barreres socials, culturals i físiques. El patrimoni pot contribuir a la transformació verda i a la lluita contra el canvi climàtic i la degradació ambiental. La Comissió Europea vol aprofundir en el valor educatiu i la consciència de l'ecosistema del patrimoni cultural d'Europa per contribuir a la salvaguarda del patrimoni cultural en risc, tant per esdeveniments sobtats i catastròfics com per processos graduals i acumulatius.

Pel que fa als arxius, cal apuntar que el novembre de 2011, a proposta del Consell Internacional d'Arxius (ICA), la Conferència General de la UNESCO va adoptar la Declaració Universal dels Arxius, un document que situa en el centre els i les professionals d'aquest sector del patrimoni cultural a l'hora de garantir que els arxius compleixin les seves rellevants funcions, tant pel que fa a la transparència administrativa i la rendició de comptes dels poders públics, com a la preservació i difusió de la memòria social col·lectiva i plural i la recerca històrica.

En aquests textos normatius i declaracions dels organismes internacionals aflora una concepció del patrimoni cultural molt diferenciada de la que hi havia l'any 1993: la protecció se centrava especialment en els béns físics i actualment elements com el paisatge o els itineraris s'han integrat als béns, i es fa necessari

regular la seva protecció i gestió. El patrimoni s'ha diversificat i enriquit, amb un desenvolupament notable del patrimoni immaterial i etnològic, amb la incorporació del patrimoni industrial, científic i tècnic, cinematogràfic, subaquàtic, amb el patrimoni memorial, etc.. La perspectiva tradicional centrada en la defensa del patrimoni cultural ha donat pas a una nova visió segons la qual se'l considera un factor clau tant per al desenvolupament local com per al benestar social. Per això, cal fixar normativament aquests nous elements i incorporar conceptes com la prevenció de riscos i el manteniment dels béns culturals per assegurar-ne la conservació. Així mateix, cal regular els límits en l'ús del patrimoni, introduint idees com la capacitat de càrrega o el perill que les seves potencialitats socials i territorials puguin arribar a desvirtuar els seus valors intrínsecs. També cal ser conscients de l'envelliment natural dels materials constitutius del patrimoni i preservar la integritat dels béns, evitant qualsevol pèrdua d'informació.

Han aparegut nous reptes, com els objectius de desenvolupament sostenible, i noves amenaces globals, com les afectacions al patrimoni que es puguin derivar del canvi climàtic. En aquest sentit, cal prioritzar els projectes de salvaguarda i conservació preventiva per gestionar els riscos i per alentir els processos d'alteració dels béns culturals, actuant sobre els factors i causes de degradació.

Amb totes aquestes declaracions i normatives referides anteriorment, els organismes internacionals han fet emergir i han consolidat, en definitiva, una concepció del patrimoni cultural amb unes funcions socials, unes necessitats i contradiccions mediambientals i de sostenibilitat (com el patrimoni miner), unes oportunitats i també uns riscos que la Llei 9/93 no podia recollir, perquè llavors no estaven formulades.

El patrimoni ha passat de ser un bé material o immaterial a conservar, principalment, a constituir un recurs i un factor de desenvolupament. Aquests valors s'han incorporat en el procés de patrimonialització dels béns. És un actiu per al desenvolupament territorial. Aquestes transformacions han estat especialment intenses a Europa, on el patrimoni s'ha inclòs en programes d'investigació, com Horizon 2020, i forma part de programes europeus de desenvolupament agrícola, pesquer, rural i de renovació urbana.

El cap de servei de Gestió,
Direcció General del Patrimoni Cultural
Departament de Cultura